

**RIMSKE I KASNOANTIČKE SVJETILJKE:
PROIZVODNJA I DISTRIBUCIJA,
KONTAKTI NA MEDITERANU
2. VELJAČE 2015.**

**PROGRAM OKRUGLOG STOLA I
KNJIGA SAŽETAKA**

**PROGRAM OF THE ROUND TABLE
AND BOOK OF ABSTRACTS**

**ROMAN AND LATE ANTIQUE LAMPS:
PRODUCTION AND DISTRIBUTION,
CONTACTS ON THE MEDITERRANEAN
2ND FEBRUARY 2015**

**Rimske i kasnoantičke svjetiljke:
Proizvodnja i distribucija,
kontakti na Mediteranu**

**Roman and Late Antique lamps:
production and distribution,
contacts on the Mediterranean**

Organizatori okruglog stola/Round table organizers

Institut za arheologiju
Hrvatska zaklada za znanost

Organizacijski odbor/Organizing committee

Goranka Lipovac Vrkljan
Marina Ugarković
Ivana Ožanić Roguljić

Moderatori/Moderators

Marina Ugarković
Ivana Ožanić Roguljić

Prijevod/Translation

Ana Konestra, Marina Ugarković

Fotografije na naslovnici/Photos on the cover

N. Gail, © OeAI

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

ISBN 978-953-6064-18-2

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 897413.

Okrugli stol se financira sredstvima Hrvatske zaklade za znanost pod projektom

IP-11-2013-3979, *RED (Rimska ekonomija u Dalmaciji: produkcija, distribucija i potražnja u svijetlu keramičarskih radionica)*

This round table is supported by Croatian Science Foundation under the project IP-11-2013-3979, *RED project (Roman economy in Dalmatia: production, distribution and demand in the light of pottery workshops)*

Mjesto održavanja okruglog stola: knjižnica Instituta za arheologiju, Ulica Ljudevita Gaja 32, Zagreb

Zagreb, 2015.

PROGRAM OKRUGLOG STOLA/PROGRAM OF THE ROUND TABLE

9:00-9:15 Goranka Lipovac Vrkljan
Welcome note

1st SESSION OF LECTURES, MODERATOR: MARINA UGARKOVIĆ

- 9:15 -9:40 Eleni Schindler Kaudelka, Magdalensberg, Austria:
Lamps in stratigraphical context. In phase or more often residual?
- 9:40 -10:05 Giulia Lodi, Maria Maddalena-Rovigo, Italia:
Una lucerna zoomorfa di tradizione ellenistica da Ariano Ferrarese (Mesola, Ferrara)
- 10:05-10:30 Donato Labate, Soprintendenza per i beni archeologici dell' Emilia-Romagna, Italia:
MVTINA FECIT. Dalle Herzblattlampen alle Firmalampen: nuovi dati sulla produzione di lucerne a matrici
- 10:30 -10:55 Martin Auer, University of Innsbruck, Austria:
Names on Lamps – Distribution / Quantity of Firmalampen and regional trade
- 10:55-11:15 Coffee break

2nd SESSION OF LECTURES, MODERATOR: MARINA UGARKOVIĆ

- 11:15-11:40 Ana Konestra, Ivana Ožanić Roguljić, Institute of Archaeology, Zagreb, Croatia:
Clay lamps from the Kvarner region – a reassessment of know data
- 11:40-12:05 Ivanka Kamenjarin, Museum of the town of Kaštela, Croatia:
Keramičke svjetiljke iz Muzeja grada Kaštela
- 12:05-12:30 Maja Janežič, Tadeja Mulh, Mija Černe, Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, Ljubljana, Slovenia:
Roman Oil Lamps from the graves in Vrhnika
- 12:30-12:55 Zrinka Šimić –Kanaet, Faculty of humanities and social sciences Zagreb, Croatia:
Rimske i kasnoantičke svjetiljke iz Tilurija
- 12:55-13:25 Brunch break

3RD SESSION OF LECTURES, MODERATOR: IVANA OŽANIĆ ROGULJIĆ

- 13:25-13:50 Valentina Mantovani, University of Padova, Italy
Un'inedita lucerna dalla Casa delle Bestie ferite, ad Aquileia (UD)
- 13:50-14:15 Marina Ugarković, Institute of Archaeology, Zagreb, Croatia:
Remembering the dead in Roman and Late Antique Ephesus: local vs imported lamps in the burial and post-burial rites at the Harbour necropolis
- 14:15-14:40 Jasmina Davidović, Muzej Srema, Sremska Mitrovica, Srbija:
Gleđosane svetiljke iz Sirmijuma
- 14:40- 15:05 Enrico Cirelli, Alma Mater Studiorum University of Bologna, Italy:
Lucerne tardo romane dagli scavi dell'area portuale di Classe (Ravenna)
- 15:05-15:20 Final remarks
- 15:20-16:00 Visit to the Croatian Academy of Science, Show and tell: Lamps from funeral contexts in Pannonia (Tino Leleković) and Lamps from Ilok (Kristina Jelinčić Vučković)

Abstracts/Sažeci

Eleni Schindler Kaudelka, Magdalensberg, Austria:

Lamps in stratigraphical context. In phase or more often residual?

There are no contexts without lamps on the Magdalensberg. Some finds seem to fit perfectly into the chronological frame while others rather spike out of the mainstream being much older than table ware and cooking pots. Can we trust the established chronology? Or do lamps have a particularly long life?

Svjetiljke u kontekstu stratigrafije. Pripadaju li razdoblju ili su češće zaostatak?

Svjetiljke su na Magdalensbergu dokumentirane u svim kontekstima. Neki od ovih nalaza savršeno odgovaraju kronološkom okviru cjeline u pitanju, dok se ostatak ističe na način da je tipološki stariji od ostalog stolnog i kuhinjskog posuđa. Možemo li vjerovati uspostavljenoj kronologiji? Ili svjetiljke ostaju puno duže u upotrebi?

Giulia Lodi, Maria Maddalena-Rovigo, Italia:

Una lucerna zoomorfa di tradizione ellenistica da Ariano Ferrarese (Mesola, Ferrara)

I materiali ceramici rinvenuti ad Ariano Ferrarese (Mesola, Ferrara) stanno apportando dati significativi sulle dinamiche insediative e commerciali nell'area deltizia padana per un ampio orizzonte cronologico, che si estende dalla tarda età repubblicana al V secolo d.C. circa. L'antico abitato sorse in un'area strategica: nei pressi della via Popillia, che congiungeva le città di Rimini ed Aquileia transitando per Adria e di un paleoalveo collegato ai percorsi lagunari interni, percorribile a bordo delle imbarcazioni a fondo piatto. Cospicui sono i ritrovamenti di lucerne, appartenenti soprattutto alle famiglie delle cosiddette lucerne "a volute" e delle Firmalampen. L'analisi autoptica dei reperti ha permesso di isolare un manufatto che si colloca tra i tipi derivati dalle Herzblattlampen pergamene, diffusi prevalentemente nell'Italia Settentrionale e nel Norico. La lampada fittile con rilievo zoomorfo, configurato in guisa di capride, è ascrivibile alle produzioni delle officine ceramiche modenesi (Magreta e Cittanova) e rappresenta la seconda attestazione dal territorio ferrarese: un'altra, con volto silenico, proviene dal relitto di Valle Ponti (Comacchio).

Zoomorfna uljanica helenističke tradicije iz Ariano Ferrarese (Mesola, Ferrara)

Keramički materijal pronađen na lokalitetu *Ariano Ferrarese (Mesola, Ferrara)* donosi vrijedne podatke o dinamici naseljavanja i trgovini unutar područja delte rijeke Pad za šire kronološko razdoblje, odnosno od kasnog republikanskog razdoblja sve do otprilike 5. st. po. n. e. Antičko naselje razvilo se na strateškom području: u blizini *vie Popilliae*, koja je, preko Adrie, povezivala Rimini i Akvileju, te uz nekadašnji, antički, riječni odvojak koji je vodio prema unutarnjim lagunarnim putevima, a bio je plovni u brodicama s ravnim dnom. Vrlo su brojni nalazi uljanica, posebice onih koje pripadaju tipovima „s volutama“ i *Firmalampen*. Pregledom materijala izdvojen je nalaz koji se smješta unutar tipova koji potječu od pergamskih *Herzblattlampen*, koje su rasprostranjene u sjevernoj Italiji i Noriku. Keramička uljanica sa zoomorfnim reljefom u obliku kože može se pripisati keramičarskim radionicama iz okolice Modene (*Magreta, Cittanova*), a predstavlja drugi nalaz ove vrste s područja *Ferrare*: prvi primjerak ovoga tipa, s likom Silena, potječe iz brodoloma *Valle Ponti (Comacchio)*.

Donato Labate, Soprintendenza Archeologia dell'Emilia-Romagna, Italia:

MVTINA FECIT. Dalle Herzblattlampen alle Firmalampen: nuovi dati sulla produzione di lucerne a matrici

Nuovi scavi hanno contribuito a chiarire cronologia e importanza di *Mutina* nell'ambito della produzione e commercializzazione delle lucerne a matrici. Ai rinvenimenti dell' 800 di matrici e scarti di produzione di lucerne di tipo ellenistico con firma VAL, a volute e firmalampen (Magreta e Savignano) si sono aggiunti di recente i gli impianti produttivi di Cittanova (seconda metà del I sec. a.C.) per lucerne di tipo ellenistico con firma VAL e ALIX (imitazioni delle *Herzblattlampen*) e di tipo Dressel 3 nonché di una forma nuova "tipo Cittanova" con firma PM. Per l'età alto imperiale vi sono gli scarti di produzione di firmalampen sia a canale chiuso (prima metà del I sec. a.C.), con la firma dei più importanti produttori FORTIS, STROBILI, PHOETASPI, COMMVNIS, EVCARPI (scavi Viale Reiter), sia a canale aperto (entro inizio II sec. d.C.) con le firme di FORTIS, CASSI E OCTAVI (scavi ex parco Novi Sad). A questi rinvenimenti sono d'aggiungere il prototipo più antico di una FORTIS a canale chiuso con l'indicazione del toponimo della città di produzione (M FORTIS F) e di una presa di lucerna a volute con MVTINA PRISCVS F. L'attestazione dell'importanza di *Mutina* nella produzione ceramica (Plin. *Nat. Hist.* XXXV, 12, 101) trova conferma da questi rinvenimenti e dall'ampia circolazione dei prodotti modenesi: ad Aquileia il 50% delle firmalampen sono riferibili a produttori modenesi, in primis FORTIS che li commercializzò in gran parte dell'impero romano.

MVTINA FECIT. Od *Herzblattlampen* do *Firmalampen*: novi podaci o proizvodnji svjetiljki u kalupu

Nova istraživanja omogućila su razjašnjavanje kronologije i važnosti *Mutine* (Modene) unutar proizvodnje i komercijalizacije svjetiljki izrađenih u kalupu. Nakon nalaza kalupa i proizvodnoga škarta svjetiljki helenističkoga tipa s pečatom VAL, volutnih i Firma svjetiljki iz 19. st. (Magreta i Savignano), nedavno su u Cittanovi otkrivene proizvodne strukture (druga pol. 1. st. pr. K.) za uljanice helenističkoga tipa s pečatima VAL i ALIX (imitacija *Herzblattlampen*), uljanice tipa Dressel 3, te uljanice novoga oblika „tip Cittanova“ s pečatom PM. Za ranocarsko razdoblje prisutan je proizvodni škart *Firmalampen*, kako tipa sa zatvorenim kanalom (prva pol. 1. st. pr. K.), i to s pečatima najvažnijih proizvođača FORTIS, STROBILI, PHOETASPI, COMMVNIS, EVCARPI (istraživanja u Viale Reiter), tako i tipa s otvorenim kanalom (unutar početka 2. st. po.K.) s pečatima FORTIS, CASSI E OCTAVI (istraživanja u „ex parco Novi Sad“). Ovim nalazima valja dodati stariji prototip uljanice FORTIS sa zatvorenim kanalom s oznakom mjesta proizvodnje (M FORTIS F), te nalaz drške volutne uljanice s natpisom *MVTINA PRISCVS F*. Navod o važnosti *Mutine* u keramičarskoj proizvodnji (Plin. *Nat. Hist.* XXXV, 12, 101) tako je potvrđen ovim nalazima, ali i širokom distribucijom proizvoda iz Modene: u Akvileji 50% *Firmalampen* odnosi se na proizvođače iz Modene, *in primis* FORTIS, koji je svoje proizvode komercijalizirao duž rimskoga carstva.

Martin Auer, University of Innsbruck, Austria:

Names on Lamps – Distribution / Quantity of Firmalampen and regional trade

The stamped names on *Firmalampen* are often seen as randomly distributed. This opinion has its origin in the assumption that *Firmalampen* are easy to copy and therefore it does not matter which name we might read on the lamp. But is this really true? In this paper, I would like to discuss quantities of “Firma-names”, which will result in the assumption that these are significant for certain regions. Therefore, the distribution of names is not that much a random product, but seems to have certain reasons which remind us very much of the ideas of Harris, who saw *Firmalampen*-production as possibly connected with branch workshops of producers who started their business in Northern Italy. Recent research on the distribution of *EVCARPVS*-lamps seems to support this interpretation.

Imena na svjetiljkama-distribucija/količina Firma svjetiljki i regionalna trgovina

Distribucija pečata s imenima na Firma svjetiljkama često se smatra proizvoljnom.

Podrijetlo ovog mišljenja možemo naći u pretpostavci da su se kopije Firma svjetiljki lako izrađivale, i da, sukladno tome, ime na ovim svjetiljkama nema naročitu vrijednost. Međutim, da li je to zbilja tako? U ovom se izlaganju raspravlja o količini "Firma-imena", što rezultira pretpostavkom da su ista značajna za pojedine regije. Stoga distribucija imena nije proizvoljna, već se čini da su iza nje određeni razlozi koji veoma podsjećaju na ideju koju je imao Harris, koji je tumačio proizvodnju Firma svjetiljki u svijetlu ogranaka radionica i lončara koju su započeli s proizvodnjom u sjevernoj Italiji. Novija istraživanja distribucije EVCARPVS svjetiljki, čini se, podupiru ove interpretacije.

Ana Konestra, Ivana Ožanić Roguljić, Institute of Archaeology, Zagreb, Croatia:

Clay lamps from the Kvarner region – a reassessment of known data

On this occasion a work presented on the IV Lychnological Association Congress in Ptuj in 2012 will be taken as the bases for furthering the discussion on some of the material dealt with on that occasion. An overview of published clay lamps from the Kvarner region, dating from the 2nd c. BC to the 6th c. AD, sorted typologically and chronologically, has allowed us to define the topographic distribution of the various types and to perform preliminary statistical analysis. This preliminary results will now be contextualised, for the Late Republican period, with the material associated with the lamp finds, while new data on imperial and late antique lamps from a recently excavated context (*Fulfinum* - forum) will be compared with the previously obtained regional statistics.

Uljanice s Kvarnera – reinterpretacija poznatih podataka

Ovom prilikom prođubit će se spoznaje predstavljene na 4. Kongresu udruženja ILA (International Lychnological Association) u Ptuj 2012. g., s posebnim naglaskom na pojedinim tada utvrđenim vrstama. Pregled objavljenih uljanica s kvarnerskoga područja, čija se datacija smješta od 2. st. pr. K. do 6. st. po. K., omogućio nam je njihovu podjelu prema tipologiji i kronologiji, što nam je omogućilo definiranje topografske distribucije pojedinih tipova i provedbu preliminarne statističke analize. Upravo će se ti preliminarni rezultati ovom prilikom upotpuniti kontekstualiziranjem nalaza republikanskih uljanica s ostalim nalazima iz istoga konteksta, dok će se regionalni podaci dobiveni za ranocarsko i kasnoantičko razdoblje usporediti s novim podacima dobivenim tijekom obrade materijala s nedavnih terenskih istraživanja lokaliteta Fulfinum – forum.

Ivanka Kamenjarin, Museum of the town of Kaštela, Croatia:

Ceramic oil-lamps from the Museum of the town of Kaštela

In the Antique collection of the Archeological department of the Museum of the town of Kaštela 15 fully preserved ceramic oil-lamps are kept. They were recovered from the graves in three localities: *Siculi* (Roman phase), Krtine and Brižine, both in Kaštel Sućurac. These finds can be dated between 2nd and 5th c. It is interesting that no whole oil-lamps were discovered in the settlement of *Siculi*. The analysis of ceramic finds, from the second, Roman phase, has not yet been started, so more examples of oil-lamps can be expected in the future. The author will review the typology of the mentioned oil-lamps from the graves, and their provenance which facilitated dating the graves.

Keramičke svjetiljke iz Muzeja grada Kaštela

Arheološki odjel Muzeja grada Kaštela ima u svojoj Antičkoj zbirci 15 cjelovitih keramičkih svjetiljki. Pronađene su u grobovima triju lokaliteta: *Siculi* (rimska faza), Krtine te Brižine, obje u Kaštel Sućurcu. Vremenski ih se može smjestiti od 2. do 5. stoljeća. Interesantno je da u samom naselju *Siculi* nije pronađeno cjelovitih primjeraka. Obrada keramike druge, rimske, faze nije još otpočela te je za očekivati još primjeraka svjetiljki. Autorica će se osvrnuti na tipove svjetiljki koje su polagane u tim grobovima i njihovo porijeklo, a koje su ujedno pomogle i kod datacije samih grobova.

Maja Janežič, Tadeja Mulh, Mija Černe, Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, Ljubljana:

Roman Oil Lamps from the graves in Vrhnika

Between December 2013 and April 2014, Institute for Protection of Cultural Heritage of Slovenia, Centre for Preventive Archaeology, conducted archaeological research in the town of Vrhnika. The site is located within the Roman vicus Nauportus, which has evolved on both banks of river Ljubljanica. The area was conquered by the Romans most likely in the first half of the 1st century B.C. Excavation area, which was in the immediate vicinity of the Roman road, covered approximately 293 m² of surface. During research 55 cremation graves, 3 inhumation and 5 allegedly inhumation graves were found, many of them were desecrated already in Roman period. Most of the graves were dated to the second half of the 1st and 2nd century. There were more than 14500 fragments of finds from the Roman period. Metal finds were put

into conservation workshop and have not yet been processed and included in the dating context. There were 24 graves with oil lamps, 8 fragments of oil lamps were also found in three fillings incurred as a robbing result of the graves.

Rimske svjetiljke iz grobova u Vrhnic

U razdoblju između prosinca 2013. i travnja 2014. godine Centar za preventivnu arheologiju Instituta za zaštitu kulturne baštine Slovenije izvršio je istraživanja u gradu Vrhnika. Lokalitet se nalazi na mjestu rimskog *vicusa Nauportus*, koje se razvijalo na obje strane korita rijeke Ljubljanice. Rimljani su ovo područje osvojili najvjerojatnije u razdoblju prve polovice 1 st. pr. n. e. Područje koje je obuhvaćeno istraživanjima zauzimalo je prostor od oko 293 m², i nalazi se u neposrednoj blizini rimske ceste. Tijekom istraživanja otkrivena su 55 groba sa spaljenim pokojnicima, 3 sa skeletnim pokojnicima i 5 grobova u kojima su se navodno nalazili skeletni pokojnici. Mnogi od ovih grobova su djelomično uništeni već u rimskom razdoblju. Većinu grobova datiramo u drugu polovicu 1. i 2. st. Sveukupno je pronađeno više od 14500 ulomaka nalaza iz rimskog perioda. Metalni predmeti su prosljeđeni na konzervaciju, i još uvijek nisu bili predmetom proučavanja. Ustanovljena su 24 groba sa svjetiljkama, a 8 je ulomaka svjetiljki dokumentirano u trima ispunama koje su nastale tijekom pljačkaških aktivnosti.

Zrinka Šimić –Kanaet, Faculty of humanities and social sciences Zagreb, Croatia:

Roman and Late Antique oil-lamps from Tilurium

During the systematical archaeological excavations of the Roman military camp *Tilurium*, a group of ceramic oil-lamps, used in the everyday's life for illumination of spaces and other private uses, was discovered. Decorated with various motifs, the oil-lamps served also as gifts. After the analysis of the Roman and Late Roman lamps from *Tilurium*, we can say that they belong to group of oil-lamps produced in the following workshops: Italian, Corinthian and North African workshops. This confirms the economic contacts between the Mediterranean and the Roman province of Dalmatia. Oil-lamps from *Tilurium* belong mostly to imports from standard production centres that were exporting their ceramic products also to other Roman cities like *Salona*, *Narona*, as well as to the military camp *Burnum*. However, local production was confirmed in several cases.

Rimske i kasnoantičke svjetiljke iz Tilurija

Tijekom sistematskih arheoloških istraživanja rimskog vojnog logora Tilurija izdvojena je grupa glinenih svjetiljki (*instrumentum domesticum*) koje su se upotrebljavale u svakodnevnom životu za osvjetljenje prostora kao i za privatnu upotrebu. Ukrašene raznolikim dekorativnim motivima bile su i predmet darivanja. Nakon provedene analize rimskih i kasnoantičkih svjetiljki iz Tilurija možemo reći da pripadaju grupi svjetiljki koje su se proizvodile u sljedećim radionicama: italskim, korintskim i sjevernoafričkim radionicama. Na taj način utvrdili su se trgovački kontakti Mediterana i prostora rimske Provincije Dalmacije. Svjetiljke iz Tilurija najvećim dijelom su import iz standardnih centara proizvodnje koji su snabdijevali s keramičkim proizvodima i ostale rimske gradove Salonu, Naronu, kao i vojni logor Burnum. Međutim, u nekoliko primjera, utvrđena je i lokalna proizvodnja.

Valentina Mantovani, University of Padova, Italy:

Un'inedita lucerna dalla Casa delle Bestie ferite, ad Aquileia (UD)

A partire dal 2007 il Dipartimento di Beni Culturali dell'Università degli studi di Padova effettua, con scadenza annuale, indagini archeologiche presso il complesso della Casa delle Bestie ferite (Aquileia – UD). Nel corso della campagna 2014, è stato portato alla luce un pavimento a *suspensurae*, nella cui porzione centrale è stato distinto un accumulo di laterizi scottati posti di piatto, sigillati da una lente di cenere all'interno della quale era deposta una lucerna integra, capovolta, di produzione africana, forma Atlante VII C2 c, disco decorato con *chrismon*, attestata nella metà-seconda metà del V d.C. Il ritrovamento aquileiese ricorda, per tipo di contesto e modalità di deposizione del reperto, i casi di *Virunum* e di Bruckneudorf. Pare plausibile quindi, anche in questo caso, che la sua presenza non sia casuale, ma che l'oggetto sia stato deliberatamente posto lì per essere utilizzato come punto luce durante le regolari operazioni di pulizia dalle ceneri.

Neobjavljena uljanica s lokaliteta Casa delle Bestie ferite u Akvileji (UD)

Od 2007. godine Odjel za Spomenike kulture Sveučilišta u Padovi, svake godine provodi arheološka istraživanja na kompleksu *Casa delle Bestie ferite* (Akvileja - UD). Tijekom kampanje 2014. godine pronađena je podnica na *suspensurama*, u čijem je središnjem dijelu uočena nakupina ravno položene nagorene građevinske keramike, koju je zapečatio pepeo unutar kojeg je pronađena cijelovita uljanica afričke proizvodnje, položena naopako. Uljanica pripada obliku Atlante VII C2 c, te je ukrašena s

chrisonom na disku. Ovaj se tip javlja u drugoj polovici 5. st. po. K. Nalaz iz Akvileje podsjeća, po vrsti konteksta i načinu polaganja nalaza, na slučajeve iz *Virunuma* i *Bruckneudorfa*. Stoga se i u našem slučaju čini mogućim pretpostaviti da prisutnost lucerne nije slučajna, već je ona namjerno postavljena kako bi bila korištena za osvjetljavanje tijekom redovitog čišćenja pepela.

Marina Ugarković, Institute of Archaeology, Zagreb, Croatia:

Remembering the dead in Roman and Late Antique Ephesus: local vs imported lamps in the burial and post-burial rites at the Harbour necropolis

During the 2007-2010 archaeological investigations in the area of Ephesus harbour necropolis, conducted by the Austrian Archaeological Institute, a considerable amount of ceramic artefacts, including the lamps, were recovered. In the funeral contexts of the 3rd and 4th c. AD lamps were included in grave assemblages. On the contrary to this custom, in the later Late Antique period lamps are usually not documented within graves, but numerous examples in their proximity testify to commemorative burial and post-burial activities. The stylistic and morphological traits of studied lamps indicate that the funeral activities in the investigated grave houses were confined to the period from the 3rd to the 5th c. AD. Furthermore, the mentioned analysis suggests that the majority of lamps are produced locally, thus building up our knowledge on characteristic traits of Ephesian craft production. The presence of several imports, on the other hand, reflects some trends in the economic and cultural activities between Ephesus and other parts of the Mediterranean during the advanced Roman and Late Antique times.

Sjećanje na preminule u rimskom i kasnoantičkom Efezu: lokalne vs uvezene svjetiljke u pogrebnim i post-pogrebnim obredima u lučkoj nekropoli

Tijekom arheoloških istraživanja, koja je Austrijski arheološki Institut proveo u razdoblju od 2007.-2010. godine na području lučke nekropole u Efezu, otkrivena je znatna količina keramičkih artefakata, uključujući i svjetiljke. U pogrebnom kontekstu 3. i 4. st. svjetiljke su sastavni dio grobnih cjelina. U nešto kasnijem razdoblju, u doba kasne antike, svjetiljke više ne nalazimo u grobovima i/ili grobnicama, već u njihovoj neposrednoj blizini, čime ovi nalazi svjedoče komemorativnim pogrebnim i post-pogrebnim aktivnostima. Analiza stilističkih i morfoloških karakteristika spomenutih svjetiljki sugerira da su se pogrebne aktivnosti u istraženim dijelovima grobnih arhitektura odvijale u razdoblju od 3. do 5. stoljeća. Štoviše, rezultati provedene analize ukazuju da je većina svjetiljki proizvedena u lokalnim radionicama, što nam pruža

mogućnost detaljnijeg uvida u karakteristike efeške keramičke produkcije. S druge strane, prisutnost nekoliko uvezenih primjera, reflektira neke trendove ekonomskih i kulturnih kontakata koje je Efez, tijekom kasnijeg rimskog i kasno antičkog razdoblja, održavao sa ostalim dijelovima Mediterana.

Jasmina Davidović, Muzej Srema, Sremska Mitrovica, Srbija:

Gleđosane svetiljke iz Sirmijuma

Rimske svetiljke rađene od pečene gline koje se nalaze u antičkoj zbirci Muzeja Srema broje preko hiljadu primeraka. Skoro svako kopanje zemlje, ne samo u Sremskoj Mitrovici, već i na prostoru Srema donese nove nalaze ovog specifičnog arheološkog materijala. Svetiljke su bile predmet interesovanja, pogotovo naučnika koji su radili na istraživanju Sirmijuma. Tako je James Rubright dao analizu tipova svetiljki u ediciji Sirmium II, a kustos Muzeja Srema, Zorka Pejović je posebnu pažnju poklonila kasnoantičkim svetiljkama u Radu Muzeja Vojvodine 33. Među kasnoantičkim svetiljkama izdvaja se po brojnosti grupa gleđosanih svetiljki koje se javljaju u malom broju tipova a rađene su na vitlu. Skoro 70% materijala predstavljaju svetiljke gleđosane čelijastom kasnoantičkom olovnom gleđi koja je mogla imati svetlo zelenu, maslinastu i braonkastu boju, a jako su česti nalazi kljunova i drški koje su naknadno lepljene za telo svetiljke rađene na vitlu. Uglavnom se javlja tip XXII po D. Ivany koji čini skoro 90 posto nalaza. Ova proizvodnja svetiljki usko je povezana sa proizvodnjom ostalog keramičkog materijala, prvenstveno posuda, i verovatno bi se nakon analize gline mogla uspostaviti veza između velike količine i jednog i drugog materijala i postojanja lokalne radionice/radionica u Sirmijumu.

Glazed Oil-lamps from Sirmium

The Antique collection of the Museum of Srem has over one thousand pieces of Roman ceramic oil-lamps. Almost every excavation, not only in Sremska Mitrovica, but in the whole area of Srem brings out new examples of this specific archaeological material. The oil-lamps were studied by different scientists that were involved in investigations of Sirmium. For example, James Rubright published typological analysis of oil-lamps in the Sirmium II edition, and Zorka Pejović, the curator of the Museum of Srem, has dedicated special attention to Late Antique oil-lamps in her work published in Rad Muzeja Vojvodine 33. Among the Late Antique oil-lamps we can isolate numerous examples that belong to a group of glazed oil-lamps that appear in a small number of types and were produced on the wheel. The 70% of the examples are glazed with a Late Antique lead glaze that appears in light green, olive green or brownish colour. Numerous are the findings of nozzles and handles that were addi-

tionally glued to the body of the oil-lamp that was produced on the wheel. Almost 90% of the types can be attributed to D. Ivany XXII type. The manufacture of these oil-lamps is in close association with the production of other ceramic materials, mainly ceramic pots, and it is probable that clay analysis would confirm the connection between these productions and the existence of local pottery workshop/workshops in Sirmium.

Enrico Cirelli, Alma Mater Studiorum University of Bologna, Italy:

Lucerne tardo romane dagli scavi dell'area portuale di Classe (Ravenna)

Nell'area portuale di Classe sono state rinvenute, nelle campagne di scavo 2001-2015, all'interno di alcuni magazzini tardo antichi, oltre duemila lucerne di produzione centro tunisina, destinate alla redistribuzione verso la nuova sede dell'amministrazione imperiale e attraverso il corso del Po, verso i principali insediamenti dell'Italia centrosettentrionale. Si tratta di materiali, mai utilizzati, deformati da un rovinoso incendio che devastò una serie di magazzini che fronteggiavano la strada basolata e che furono in seguito parzialmente abbandonati, agli inizi del VI secolo. All'interno dell'area portuale sono state rinvenute anche altre lucerne dello stesso periodo, prodotte nel territorio romagnolo, con decorazioni stilizzate, che imitano la stessa forma di lucerna e in un atelier altomedievale è stata anche rinvenuta la prova di una produzione locale, di lucerne con impasto marnoso e decorazione a matrice, del tipo "siciliano". In questo contributo presenteremo i risultati della classificazione di questo materiale, prodotto in un arco di tempo che va dal V fino all'VIII secolo.

Kasno rimske svjetiljke iz istraživanja prostora luke Classe (Ravena)

Tijekom istraživanja kasnoantičkih skladišta na prostoru luke *Classe*, u razdoblju od 2001. do 2005. godine, pronađeno je više od tisuću svjetiljki proizvedenih u središnjem dijelu Tunisa, koje su bile namijenjene za redistribuciju prema novom carskom administrativnom središtu, i tokom rijeke Po prema glavnim naseljima sjeverne i srednje Italije. Svjetiljke nikada nisu korištene, a pronađene su deformirane uslijed velikog požara koji je zahvatio skladišne prostore koji su bili smješteni uz popločanu cestu, te su naknadno djelomično napušteni početkom 6. st. Na prostoru luke pronađene su i druge svjetiljke iz istog razdoblja, sa stiliziranim ukrasom, koje su proizvedene na prostoru Romagne, a imitiraju navedeni tip afričkih svjetiljki. U neposrednoj blizini dokumentirana je i lokalna proizvodnja sicilijanskih tipova svjetiljki, unutar ranosrednjovjekovne keramičke radionice. U ovom izlaganju predstaviti će se rezultati klasifikacije spomenutoga materijala, koji se proizvodio u razdoblju od 5. do 8. st.

Contacts/Adresar:

Martin Auer
Universität Innsbruck
Institut für Archäologien
Langer Weg 11, 6020 Innsbruck
Österreich
martin.auer@student.uibk.ac.at

Enrico Cirelli
Alma Mater Studiorum Università di Bologna
Dipartimento di Storia Culture Civiltà, Sezione di Archeologia
UOS di Ravenna
Via San Vitale, 28\30-48121 Ravenna
enrico.cirelli2@unibo.it

Mija Černe
Institute for the Protection of Cultural
Heritage of Slovenia
Centre for Preventive Archaeology
Poljanska cesta 40
SI-1000 Ljubljana
mija.cerne@zvkds.si

Jasmina Davidović
Muzej Srema
Trg svetog Stefana 15, Vuka Karadžića 3
22000 Sremska Mitrovica
arheologija2@muzejsrema.com

Kristina Jelinčić Vučković
Institut of Archaeology
Ulica Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
kristina.jelincic@iarh.hr

Maja Janežič
Institute for the Protection of Cultural
Heritage of Slovenia
Centre for Preventive Archaeology
Poljanska cesta 40
SI-1000 Ljubljana
maja.janezic@zvkds.si

Ivanka Kamenjarin
Muzej grada Kaštela
Brce 1, 21215 Kaštel Lukšić
Hrvatska
zuvana@gmail.com

Ana Konestra
Institut of Archaeology
Ulica Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
ana.konestra@gmail.com

Donato Labate
Ministero dei beni e della attivita' culturali e del turismo
Soprintendenza Archeologia dell' Emilia-Romagna
Via delle Belle Arti, 52, 40126 Bologna, Italija
donato.labate@beniculturali.it

Tino Leleković
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Odsjek za arheologiju *HAZU*
Kovačićeve 5.
10000 Zagreb, Hrvatska
lelekovic@hazu.hr

Giulia Lodi
Via Indipendenza 1/B, S.
Maria Maddalena (Rovigo)
Italia
giulialodi@live.it

Valentina Mantovani
University of Padova
Via Gradenigo 6, 35131 Padova, Italy
valentina.mantovani@unipd.it

Tadeja Mulh
Institute for the Protection of Cultural
Heritage of Slovenia
Centre for Preventive Archaeology
Poljanska cesta 40
SI-1000 Ljubljana
tadeja.mulh@zvkds.si

Ivana Ožanić Roguljić
Institut of Archaeology
Ulica Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
iozanic@iarh.hr

Eleni Schindler Kaudelka
Mariatrosterstraße 113
A 8043 GRAZ
Österreich
elenischindler@utanet.at

Zrinka Šimić- Kanaet
Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za arheologiju
Ivana Lučića 3, 1000 Zagreb
Hrvatska
zsimic@ffzg.hr

Marina Ugarković
Institut of Archaeology
Ulica Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
marina.ugarkovic@zg.t-com.hr

